

OM PARSTUGAN PÅ HEMBYGDSGÅRDEN SOM TIDIGARE VAR MJÖLNARGÅRD I ORNÄS

Sammanställning gjord av Håkan Gelin med utgångspunkt från en artikel om Ornäs Kvarn i medlemsbladet Tunarötter nr 1 2022

Inledning

Den 14 september 2022 var det 70 år sedan hembygdsgården invigdes vilken invigdes 14 september 1952. Då hölls högtidstal av kyrkoherde Eric Ljungqvist. Vidare medverkade landsantikvarie Ingemar Thunander, Stora Tuna spelmannslag och Torsångs kyrkokör som första gången sjunger under sin nye kantor, Thorild Ahlund. Då finns den nyuppförda parstugan på plats vilken då blir huvudbyggnaden där.

År 1950 mottar föreningen från AB Algot Tapper i Borlänge en gåva den s.k. Mjölnergården. Föreningen tillsätter en byggnads-kommitté, bestående av Wiktor Haglöf, Oskar Jernberg och Rickard Lindström vilka får i uppdrag att uppföra mjölnerstugan på den nuvarande platsen. Frågan väcks då om ordnandet av en hembygdsgård vid Vasa stenen, dit redan loftsboden från Ornäs flyttats. Föreningen inköper år 1951 även en bryggstuga av O. Jernberg

Om Parstuga

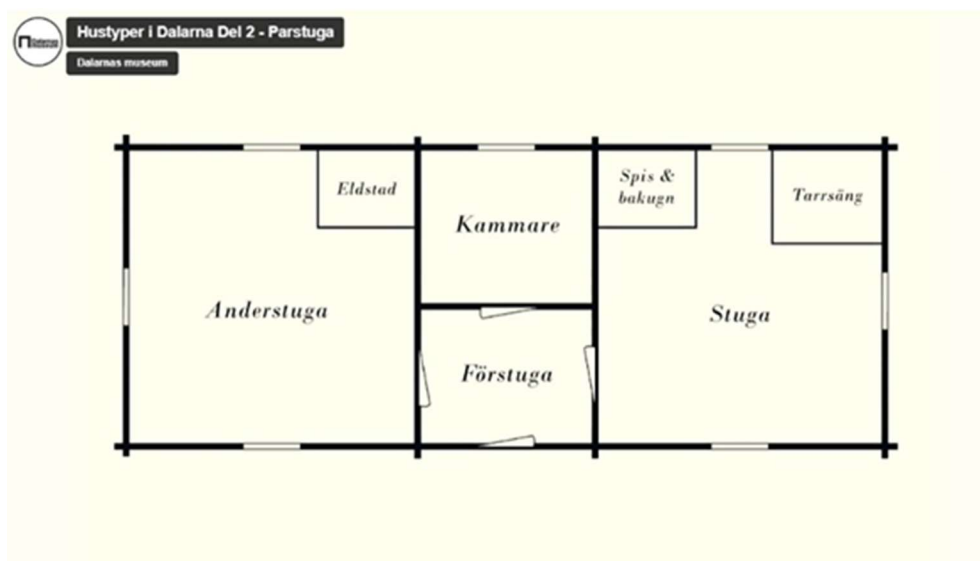
Text från Wikipedia: *Parstugan var från 1500-talet, men med rötter i 1400-talet, en hustyp i Sverige, som först förekom i herrskapliga sammanhang och blev allmän som bondgård i slutet av 1600-talet och under 1700-talet.*

En parstuga består av två rum, "stugor", över hela husets bredd, samt mellan dem en kammare och en förstuga (farstu). Det karaktäristiska med en parstuga är att förstugan med entrén ligger i husets mitt och att man därifrån når ett rum till höger och ett rum till vänster. Det mindre rummet rakt fram bakom förstugan, kammaren, var i herrskapssammanhang ett enskilt sovrum, men användes i bondstugan sällan som bostadsrum.

Vardagsstugan var det fram till 1950-talet enda till vardags bebodda rummet. Det tjänstgjorde även vanligen som kök med bakugn och under vintertid som arbetsrum. Under 1800-talets början flyttade dock köket ofta in i den tidigare sällan utnyttjade kammaren. Den andra stugan, annerstugan eller anderstugan, som användes vid fester och i senare tid blev finrum, saknade bakugn men hade eldstad. När rummet inte användes förvarades där kistor och skåp med hushållets finkläder och linneförråd.

Oftast byggdes den i en våning för att så småningom ibland förses med en inredd vindsvåning.

*På Dalarnas museums hemsida kan man hitta mer information om olika hustyper med bl.a. filmklipp med tal som beskriver dessa. Här beskrivs parstugan. Följande skiss över en parstuga är hämtat från denna film.
<https://dalarnasmuseum.se/verksamhet/bebyggelse/hustyper/>*

Lite om Mjölmarstugans historia

Information om Mjölmarstugans historia finns i detta fall i de handlingar som upprättades när brandförsäkring skulle tecknas för Ornäs kvarnegendom år 1838. Handlingarna nedan fanns 2021 bevarade vid Riksarkivet. För Ornäs Kvarnegendom finns ett bra underlag som gör att man i princip kan redogöra i detalj för kvarnen, sågen och mjölmarstugan. En brandförsäkring togs första gången år 1838 och då gjordes en beskrivning och värdering av alla ingående byggnader 18 juli 1838. Värderingsmän var lantmätaren/kaptenen Carl

Hallander, Johan Görsson Viken, Anders Gustaf Fahlen Tomnäs och Karl Granholm Ornäs. Av protokollet framgår att årtalet när byggnaderna uppförts ej kunde bestämmas då uppgifter om detta saknas, likaså att inga ytterligare byggnader finns på tomten och ej heller någon annan åbyggnad i grannskapet.

År 1858 finns även en karta över Ornäs säteri där Mjölnergården är utmärkt. Nedan ett utsnitt från kartan.

Nedan följer dels en översiktlig sammanfattning av Mjölnergården gjord av undertecknad samt bilder från originalhandlingen där gården beskrivs och värderas del för del.

Mjölnergård med ett antal uthus på ett avstånd av 163 m från mjöl kvarnen. Byggnadsbeskrivning: längd 13,7 m, bredd 5,9, höjd 3 m, en våning, grund stenfot, väggar 13 varv timmer, nävertak därutöver en källartillbyggnad i norr med tak 4 m x 4 m med trappa. Gården innehåller förstuga, kök, kammare samt storstuga.

Den upprättade värderingshandlingen fanns tidigare inskannad hos Riksarkivet. För kvarnen finns ytterligare värderingshandlingar kopplat till egendomens brandförsäkring upprättade för åren 1845, 1887, 1901 och 1928.

Totalt värderades Mjölnergårdens byggnad till 763 riksdaler banco år 1838 vilket var ca 16% av kvarnegendomens värde detta år.

Nedan finns en kopia av originalhandlingen gällande Nr 4 avseende mjölnarens boställe. Dessa handlingar är numera flyttade till Brandförsäkringsverkets

hemsida där byggnadsvärderingar och kartor finns digitaliserade för äldre verksamheter som kvarnar och dylikt.

Brandförsäkringsverkets är en stiftelse för bebyggelsehistorisk forskning där ett av landets finaste arkiv finns över de egendomar som försäkrades. Bruk, gods, lantbruk, kyrkor, industrier och många andra objekt finns detaljerat beskrivna och ibland illustrerade.

<https://www.brandverket.se/>

N: 4. Mjötare Byggnaden på 274 alnars af
 fländ från N: 1, En Röd-färgad Trädbyggnad af Timmer
 i godt fländ med egna väggar i alla sidor af den
 27 af: lång 10 af: bred 5 af: i med 13. bröf höj utom den
 fländ, taket med Tak af Målar och Takred på 3 af:
 höj fländ, med skvälle Källare under, som har vägg
 af sten afsmåns Trappa och en Träd dörr
 En Dörr till Källaren är uppförd på Norra sidan
 af Timmer 7 af: i Jytkant. 3 1/2 aln höj med en Källare
 till Dörr en enkel Dörr af bräder med Timmer Karmar
 Skvälle Källarens värde junte Bjälklagen 40
 Grundmurar och Stenaf 20
 Byggnadens enda Väring består af Jytkant, Tak,
 Karmar och flöggar.
 Hela Stommen värderades till 254. 22
 Yttre Taket med dess tillbehör 70. 16
 Bjälklagen 33
 Gafven i Rummen af flöggar 50
 Taket i de af Bräder 30
 6. Jytkant, med Karmar och Jäder, måla-
 de, af Glas: 4 Stk 1 af: 21. tum höj 1 af: 18 tum
 bred i 7. Rdf. 42
 En Jytkant luft mindre 2
 3 Stk Dörrar 3 af: 1. tum höj 1 af: 10 tum
 bred, med Jytkant och Jäder, målade och med
 ett tillbehör i 7. Rdf. 21
 En Jytkant Dörr, beklad 2 af: 21. tum höj 1 af:
 10 tum bred. med Karm och Jäder 6. 22
 Transport = 569. 22

		Tid Byggnad
	Transporten 569 22	3405
En Kåsthus med Bakstuga, Skerften, 2 ^{de} Jern		
lutter och en Jernstätt	115 16	
En mas i Glogens med Skerften	45	
En glaserad Kåsthus med Nicker, Skerften		
kåsthus, Spjett och lutter af Jern	16 22	
Pappstuga i Vågarna såderade till	16 22	
Solanda hela Byggnadens värde i dess nuvarande stånd	763 16	

För att försöka få fram ytterligare uppgifter om när Mjölnergården kan ha uppförts har jag gått igenom uppgifter i kyrkobokföringen för Torsångs församling gällande födda, vigda och döda och där Mjölnergården finns angiven som ort.

Den första notering som finns avseende Mjölnergården är barnet Petter född 1758 som dog vid Ornäs Mjölnergård 2/8 1765 i Torsång. Dödsorsak: Obstruktion (förstoppning). Anförvanter Persson, Erik (Mjölner, Far), Jakobsdotter, Anna (Mor) bosatta vid Ornäs Mjölnergård. Med utgångspunkt från detta bekräftar det att angivna åldern på byggnaden är från mitten av 1700-talet. Det exakta årtalet när Mjölnergården togs i bruk för första gången är svårt att fastställa. Men tidpunkten bör vara mellan åren 1756–1765 eftersom mjölnaren Erik Jakobsson har en son Erik född 1755 vid Ornäs krog. Mjölneren Johan Hedman har en dotter född 1762 i Ornäs närmare plats ej angiven vilket kan tyda på att han var den första mjölnaren som var bosatt på gården.

I tabellen nedan finns de mjölnarna som sannolikt varit bosatta vid Mjölnergården förtecknade från mitten på 1700 talet och fram till den sista mjölnaren Gustaf Hane som tillträdde 1934

År ca	Mjölnare
1762	Hedman, Johan, Ornäs f.?
1764 - 1794	Persson, Erik, Ornäs f. 1727
1784 - 1794	Ersson, Jan, Ornäs f. 1758 d. 1806
1795 - 1798	Andersson Skaffare, Hans, f. 1757 d. 1819
1803 - 1814	Andersson Norberg, Göran f. 1763 d. 1828
1815 - 1832	Forsström, Nils, Ornäs f. 1782 d. 1843
1827 - 1863	Granholm Karl, Ornäs f. 1802 d. 1878
1864 - 1867	Andersson, Erik, Ornäs kvarn f. 1820 d. USA?
1867 - 1869	Ersson, Jan, Ornäs kvarn f. 1839 d. 1927
1869 - 1870	Engström, Anders Gustaf, f. 1836 d. 1906
1870 - 1881	Engström, Per August, f. 1841 f. 1892
1882 - 1883	Hedberg, Anders Reinhold, f. 1848 d. 1883
1885 - 1888	Arnberg, Johan Adolf, f. 1844 d. 1902
1893 - 1896	Nordström, Per August, f. 1860 d. 1945
1900 - 1906	Forsgren Gustaf Leonard, f. 1874 d. 1935
1910 - 1913	Hedlund Karl Albert, f. 1878 d. 1951
1913 - 1917	Bergström Persson Per, f. 1856 d. 1923
1917 - 1919	Norström Karl Gustaf, f. 1895 d. 1973
1934 - 1965	Hane Gustaf, f. 1894 d. 1992

Den siste mjölnaren som var bosatt vid Mjölnergården av Gustaf Hane född 21 september 1894. Han flyttade till gården med sin familj i samband med årsskiftet 1933/1934. Han slutade som mjölnare 1965. I en artikel i Borlänge Tidning 1981 intervjuas Gustaf och hustrun Anna om tiden vid kvarnen.

Mjölnergården var även på senare tid fram till 1929 telefonstation i Ornäs vilket kanske inte var så konstigt eftersom Ornäs mycket tidigt och redan 1898 hade ett antal telefoner. Ägaren till kvarnarna vid denna tid Nils Ekström hade telefon nr 1 till sågverket och nr 2 till en adress i lilla Ornäs. 1934 har den siste mjölnaren Gustaf Hane telefon nr 17, det framgår dock ej i katalogen om det var till kvarnen eller bostaden. Algot Tapper anskaffar fastigheten med Mjölnerstugan 1931 från Skogens kol vilka förvärvat den vid avstyckningen från kvarnegendomen 3 juni 1926. Algot Tapper avlider 3 oktober 1934 och då tar dödsboet över fastigheten.

Det finns ett flygfoto från sent 1940-tal där Mjölnergårdens placering i Ornäs kan ses på följande bild där mjölnergården är markerad med en pil på ett utsnitt från bilden.

En intressant detalj som man kanske inte först uppmärksammar när man besöker parstugan vid hembygdsgården är den kvarnsten som ligger invid trappan till ingången till den nuvarande byggnaden vid hembygdsgården. Sannolikt kommer den också från kvarnen i Ornäs.

Parstugans användning i nutid

Parstugan som är huvudbyggnad på hembygdsgården utnyttjas dels i samband med årliga aktiviteter som midsommarfirande och julmarknad dels i samband med vissa aktiviteter som friluftsgudstjänster, vis stugor och liknande. Men mest utnyttjade byggnader är nog "Lillstugan" där köket finns samt "Scenladan" som nyttjas i samband med uppträdanden mm.

Parstugan omgiven av många midsommarfirande besökare 2019.

På följande bild har tomten tagit plats i parstugan i samband med den årliga julmarknaden. Här kan barnen lämna sin önskelista

Som nämnts ovan har friluftsgudstjänster genomförts framför parstugan. På bilden nedan ses Bo Jansson i samband med en sådan gudstjänst. "Bosse" som var bosatt i brostugan var mycket engagerad i Torsångs hembygd. Han avled 10 april 2014.

Även mannekänguppvisning har skett på hembygdsgården och på bilden nedan använder man parstugan för klädbyte.

En bild från en vis stuga i storstugan på hembygdsgården finns bevarad.

Så användningsområdena är många, återstår att se vilka nya användningsområden som tillkommer i framtiden?

Lite kuriosa i detta sammanhang är att den byggnad som ligger intill parstugan (Lillstugan från Sunnanö (1800-tal) och som flyttades till hembygdsgården 1951) utnyttjats som bostad under en sommarperiod av familjen Georg Sand i samband med en renovering av deras hus i Tylla. Familjen måste flytta från sitt hus när renoveringen skulle ske och fick då ett erbjudande att bo i Lillstugan under denna period av personer knutna till Hembygdsföreningen. Efter denna period kom en son i familjen Roland Sand som då var bosatt i en lägenhet i Borlänge att få nyttja den som sommarbostad under en period. Jag fick ett tips om att de skulle ha bott i parstugan och kontaktade därför Roland Sand som sedan lång tid tillbaka är bosatt i Tylla. Han berättade då om att det var i lillstugan de bodde och om hans efterföljande sommarboende i samma hus på hembygdsgården.

Lillstugan är byggnaden rakt fram på bilden till vänster parstugan.

Avslutningsvis en ytterligare bild på parstugan/mjölnergården innan den flyttades till Torsångs hembygdsgård.

Denna skrift är sammanställd av Håkan Gelin åt Föreningen Släkt och Bygd i Borlänge. Ett föredrag om denna byggnad kommer att hållas på föreningens årsmöte 2023.

